

**‘N PRAKTIES-TEOLOGIESE ONDERSOEK NA DIE GEBRUIK VAN
LITURGIESE SIMBOLE EN RITUELE IN DIE PAASSIKLUS**

Voorgelê ter gedeeltelike vervulling van die vereistes vir die graad D D

Universiteit van Pretoria

Fakulteit Teologie

Jacobus Stephanus Petrus Uys

Studieleier: Prof. C J A Vos

2005

VOORWOORD	5
OPSOMMING	7
SUMMARY	9
1. Inleiding	12
1.1 Agtergrond	12
1.1.1 Oorsig van die veld	12
1.1.2 Behoefte aan navorsing op hierdie terrein	16
1.1.2.1 Belangrikheid van Simbole en Rituele	16
1.1.2.2 Die eis van die tyd	18
1.2 Probleemstelling.....	20
1.2.1 Inleidende kritiese vrae	20
1.2.2 Probleemvrae	23
1.2.2.1 Verdere uiteensetting van die probleem	23
1.2.2.2 Nadere omskrywing van die probleemvraag	25
1.3 Navorsingsdoel	27
1.4 Hipoteses	29
1.4.1 Inleiding	29
1.4.2 Hipotesestelling.....	29
1.5 Vertrekpunt en metodologie	31
1.5.1 Basiese uitgangspunte	31
1.5.2 Basis- en Praktykteorieë	34
1.6 Afbakening van navorsing	35
1.7 Aktualiteit	35
1.8 Ontwerp	37
2. Prakties-teologiese vertrekpunte	39
2.1 Inleiding	39
2.2 Wat word bedoel met Praktiese Teologie as vakdisipline?	40
2.2.1 Praktiese Teologie is 'n TEOLOGIESE wetenskap	40
2.2.2 Praktiese Teologie is 'n teologiese WETENSKAP	45

2.2.3	Praktiese Teologie is ‘n KOMMUNIKATIEWE HANDELINGS- WETENSKAP	47
2.2.4	Praktiese Teologie is teologie in KONTEKS	49
2.3	Verantwoording	51
2.4	Samevatting	52
3.	Die gebruik van Liturgiese simbole en rituele in	55
	Die Paassiklus	55
3.1	Inleiding	55
3.2	Die gebruik van LITURGIESE Simbole en Rituele in die Paassiklus	57
3.2.1	Agtergrond	57
3.2.2	Gereformeerde liturgie	61
3.2.2.1	Vertrekpunt	61
3.2.2.2	Hoe lyk die Gereformeerde liturgie?	66
3.2.3	Liturgie as kommunikasie	71
3.2.3.1	Veranderende tye	71
3.2.3.2	Kommunikatiewe identiteit in veranderende tye	72
3.2.3.3	Nuwere tendense	78
3.2.4	Liturgiese verskeidenheid	85
3.2.4.1	Samevoegingsliturgie	85
3.2.4.2	Simbole en Rituele binne die raamwerk van liturgiese verskeidenheid ...	94
3.2.4.3	Verantwoordelike samevoegingsliturgie in die NGK	96
3.3	Die gebruik van liturgiese SIMBOLE en RITUELE in die Paassiklus	99
3.3.1	Wat is simbole en rituele?	100
3.3.1.1	Simbole	100
3.3.1.2	Rituele	104
3.3.2	Wat doen simbole en rituele?	107
3.3.2.1	Kommunikasiemiddele	107
3.3.2.2	Die ervaring van God se teenwoordigheid	113
3.3.3	Konkretisering	116
3.3.3.1	Uitgangspunte vir liturgiese simbole en rituele	117
3.3.3.2	Bybelse voorbeelde	118
3.3.3.3	Eietydse maniere	119
3.4	Die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die PAASSIKLUS	121
3.4.1	Inleiding	121
3.4.2	Die kerkjaar	122
3.4.3	Die Paassiklus	130
3.4.4	Verantwoording	136

3.5	Die GEBRUIK van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus	139
3.5.1	Bybels-teologies verantwoord	139
3.5.1.1	Gefokus op God, maar antropologies gerig	140
3.5.1.2	Die rol van ervaring	147
3.5.1.3	Die belangrikheid van stilte	161
3.5.1.4	Atmosfeer.....	163
3.5.1.5	<i>Missio Dei</i> as uitgangspunt	163
3.5.2	Verryk uit ander geloofstradisies	169
3.5.3	Verdere toespitsing en oorsig.....	169
3.5.3.1	Breë lyne vir die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus.....	169
3.5.3.2	Liturgiese vormgewing	173
3.6	Samevattende oorsig van Hoofstuk 3.....	185
3.6.1	Gereformeerde liturgie as uitgangspunt (3.2.2.2)	185
3.6.2	Die kommunikatiewe aard van die erediens (3.2.3.2)	186
3.6.3	Samevoegingsliturgie (3.2.4.1 en 3.2.4.3)	187
3.6.4	Simbole en Rituele as kommunikasiedraers (3.3).....	187
3.6.5	Die kerkjaar en meer spesifiek die Paassiklus as raamwerk (3.4)	188
3.6.6	Hoe word liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus gebruik? (3.5).....	188
3.7	Nuwe maniere van doen	189
3.7.1	Inleidend	189
3.7.2	Verdere toespitsing	190
3.7.3	‘n Teologiese teorie vir die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus	191
4.	‘n Empiriese ondersoek na die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus.....	196
4.1	Inleiding.....	196
4.2	Probleemstelling en hipoteses	196
4.3	Metodologiese keuse	197
4.4	Metodologiese verantwoording.....	197
4.5	Konstruksie van vraelys	198
4.6	Kontrole van vraelys.....	199
4.7	Verspreiding en verwerking van vraelyste.....	199

4.8	Biografiese gegewens	200
4.8.1	Geslag	200
4.8.2	Ouderdom	201
4.8.3	Aantal jare woonagtig in die gemeente.....	201
4.9	Interpretasie van vraelyste.....	202
4.9.1	Bevindings	202
4.9.1.1	Bywoning van eredienste.....	202
4.9.1.2	Ervaring van die erediens	204
4.9.1.3	Uitbeelding van die lyding, kruisiging, sterwe en opstanding van Jesus	209
4.9.1.4	Aanwending van Simbole.....	213
4.9.1.5	Verwagting en belewenis van erediensorde.....	217
4.9.1.6	Tyd van Nagmaalsdiens tydens Paasnaweek.....	220
4.9.1.7	Betrokkenheid by erediensbeplanning.....	222
4.9.1.8	Liggaamlike betrokkenheid	224
4.9.1.9	Reaksie op oop vrae.....	225
4.9.1.10	Tendense	226
5.	'n Verstelde praktykteorie vir die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus.....	230
5.1	Inleiding	230
5.2	Moontlike verryking van bedieningspraktyk.....	234
5.2.1	Behoud van Gereformeerde identiteit.....	234
5.2.2	Waardetoevoeging met behulp van Samevoegingsliturgie.....	235
5.2.3	Simbole en Rituele as Kommunikasiedraers	236
5.2.4	Die impak van die Kerkjaar, met inbegrip van die Paassiklus, op liturgievorming	237
5.2.5	Die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus.....	237
5.3	Gevolgtrekking.....	240
	BRONNELYS.....	241
	Bylae 1.....	261
	Bylae 2.....	262
	Bylae 3.....	267
	Bylae 4.....	269
	Bylae 5.....	273
	Bylae 6.....	274

VOORWOORD

Hierdie navorsing sou onmoontlik wees as dit nie was vir etlike medewerkers nie. Sommige het groter en ander het kleiner bydraes gelewer, maar elkeen het gehelp om 'n oënskynlike onuitvoerbare projek haalbaar te maak.

Baie dankie aan my promotor, Prof Cas Vos, vir die wyse raad en insig waarmee u my bedien het. Die waarde wat hierdie navorsing toevoeg tot verbetering van die teorie en praxis is ondenkbaar sonder u insette.

Die insette wat die Departement Statistiek van die Universiteit Pretoria gelewer het, is ook onmisbaar. Aan Me Rina Owen en Dr Hermi Borraine; baie dankie.

Me Thea Heckroodt en later Me Retha Kruidenier het onskatbare hulp met literatuurversameling verleen.

Prof Louie Swanepoel, baie dankie vir die taalversorging.

Alle navorsers wie se bronne gehelp het om my verwysingsraamwerk te verbreed. Vir my was u stille navorsingsvennote sonder wie se insette my navorsing nie sin sou maak nie.

'n Woord van dank aan die NG Kerk Roodekrans waar ek die navorsing kon doen. Dankie vir finansiële ondersteuning. Dankie vir elke lidmaat wat ontbeer het en wat saam opgewonde geraak het oor hierdie projek en kom

hand bysit het. Trish Steele, Rachelle Botha, Dienie Hofmeyr en andere wat gehelp het met die vraelyste en talle ander wat belanggestel het.

Dankie aan Jeanette von Brandis wat gehelp het met die grafieke.

Dankie aan Andre Smuts en sy werkers asook Hanlie Smuts wat gehelp het met drukwerk en die grafika.

Delövia van Eeden dankie vir jou hulp met die afronding van die manuskrip.

Trix Coetzer vir hulp met die vertaling van die opsomming en drukwerk.

‘n Woord van dank aan Louise Pretorius vir die bindwerk.

My vrou en kinders se ondersteuning en hulp. Hester, Elisma en Dirk, dankie dat julle in my glo.

Hierdie studie is gedoen met die wete dat ek saam met soveel mense ‘*coram Deo*’ leef.

OPSOMMING

‘n Praktiese-teologiese ondersoek na die gebruik van Liturgiese Simbole en Rituele in die Paassiklus

deur J S P Uys

Studieleier: Prof C J A Vos

Departement: Praktiese Teologie

Graad: DD

Hierdie navorsing is gedoen teen die agtergrond van ‘n oënskynlike armoede aan simbole en rituele wat in die Gereformeerde erediens bestaan. In Hoofstuk 1 is die belangrikheid van simbole en rituele in die lig van die eise van veranderende tye, aangetoon. Daar is ook uitgewys dat daar in die NG Kerk ‘n probleem bestaan wat die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus betref. Die sentrale hipotese is soos volg geformuleer:

“In die Gereformeerde liturgie is dit noodsaaklik dat die gebruik van liturgiese simbole en rituele gedurende die Paassiklus aangepas word om die toepaslike Christusgebeure singewend te verkonkretiseer in die wêreld van erediensgangers”.

In Hoofstuk 2 is die Prakties-teologiese vertrekpunte vir die studie beskryf. Daar is uitgewys dat Praktiese Teologie ‘n teologiese wetenskap is. Die liturgie as kommunikatiewe handeling in diens van die evangelie, bied die ruimte waarbinne liturgiese simbole en rituele tot hul reg kom. Die konteks waarin die plaaslike geloofsgemeenskap haarself bevind speel ‘n medebepalende rol in liturgievorming.

Hoofstuk 3 dien as resultaat van die literatuurstudie. Die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus kry konkreet gestalte in die **Gereformeerde liturgiese tradisie** met inagneming van die eise van veranderende tye. Liturgie vind plaas as **kommunikatiewe handeling in diens van die evangelie** en sluit alle **verbale en nieverbale liturgiese handeling** in. Een-en-twintigste eeuse kommunikasiemiddele dien as struktuurdraers vir liturgievorming. Verder verryk **konvergensieliturgie** die tradisionele Gereformeerde liturgie. Die term **‘samevoegingsliturgie’** is geskep as ‘n unieke proses waarvolgens liturgieë uit verskillende

tradisiestrome 'n sinergerende gebruik van simbole en rituele teweeg bring. Die term *ritualiteit* word gebruik as aanduiding van die liturgiese handeling. Simbole en rituele dien as kommunikasiedraers wat mense in kontak met die werklikhede van die lewe bring. Die **Paassiklus**, met gepaardgaande Christusinhoud, vorm 'n geskikte medium waarbinne ritualiteit gestalte kry. Liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus moet **Bybels teologies** verantwoord wees. Dit moet **gefokus wees op God en antropologies gerig** wees. Omdat die **ervaring van erediensgangers** ernstig geneem word, moet die **moderne multimedia** maksimaal en konkreet ontgin word. Onder die **leiding van die Heilige Gees** moet erns gemaak word met die **ervaring en sintuie** van die mens.

Omdat die kerk in wese ook gerig is na 'buite', moet die *missio Dei* in liturgievorming 'n regmatige rol speel.

Aan die einde van Hoofstuk 3 word 'n teologiese teorie vir die gebruik van simbole en rituele in die Paassiklus beskryf en aangebied as 'n besondere bydrae tot 'n nuwe verstelde praktykteorie.

In Hoofstuk 4 is die **behoefte en houdings van erediensgangers** met behulp van 'n **vraelys** empiries getoets en is bepaal dat daar oorwegend tevredenheid heers oor die bestaande liturgiese praktyke gedurende die Paassiklus. Daar is egter ook vasgestel dat mense nie groot behoefte het aan liggaamlikheid nie en nie begerig is om mee te werk aan die voorbereiding en aanbidding van erediensdienste nie.

In Hoofstuk 5 is die insigte verkry uit die literatuurstudie en die empiriese ondersoek, beskryf. Verskeie verdere navorsingsmoontlikhede is uitgewys en daar is aangetoon dat die **Gereformeerde liturgie**, met verryking deur ander media, steeds oor die drakrag beskik om die toepaslike Christusgebeure in die Paassiklus singewend te verkonkretiseer in die wêreld van erediensgangers.

Sleutelwoorde

Kommunikatiewe handeling, evangelie, Gereformeerde liturgie, samevoegingsliturgie, antropologies, ervaring, simbole, rituele, ritualiteit, Paassiklus.

SUMMARY

A practical-theological investigation into the use of Liturgical Symbols and Rituals during the Easter Season

by JSP Uys

Study leader: Prof CJA Vos

Department: Practical Theology

Degree: DD

This research paper has been prepared against a background of an apparent lack of symbols and rituals in Reformed services of worship. Chapter 1 deals with the importance of symbols and rituals in light of the demands of changing times. It has furthermore been suggested that the Dutch Reformed Church (“DRC”) has a particular problem with the use of symbols and rituals during the Easter Season. The central hypothesis has been formulated as follows:

“In the Reformed liturgy it is necessary that the use of liturgical symbols and rituals be adapted to be presented in a way, meaningful and relevant in the world of churchgoers.”

Chapter 2 describes the **Practical Theological** grounds on which the study is based. It has been demonstrated that Practical Theology is a theological science in its own right. The use of liturgy as a communications medium in the proclamation of the gospel allows liturgical symbols and rituals to claim their rightful place. The formulation of liturgical practice must also be determined by and within the background of the local religious community.

The outcome of the study of relevant literature is set out in Chapter 3. The **Reformed liturgical tradition**, when adapted to the demands of changing times, allows for the use of liturgical symbols and rituals during the **Easter Season** in a concrete form. Liturgy, including all **verbal and non verbal liturgical actions**, finds its place as a **communicative medium in evangelical** services. The communications media of the 21st century serve as strong carriers for the formation of liturgy. The traditional Reformed liturgy

is enriched by **an amalgamated liturgy that** is the result of a unique process based on the similar use of symbols and rituals by the various traditional religious groupings. Ritualism is the term used to describe liturgical acts. Symbols and rituals are used as the communication tools to translate the relevance of liturgy into modern life. The Easter Season, with its inherent Christian content, is an ideal opportunity for the use of ritualism. The liturgical symbols and rituals used during Easter must be based on sound Biblical and theological grounds and must be focused on **God and the religious requirements of mankind**. The maximum use of **modern multimedia** is necessary out of respect for the **experience of the worshipper**. The **experiences and the senses** of man, however, must be accessed under the **guidance of the Holy Spirit**.

As the church is essentially outwardly directed, the *missio Dei* must play its rightful role in the formation of the liturgy.

At the end of Chapter 3, a theological theory is put forward suggesting a new and unique proposal on the possible use of symbols and rituals in the Easter Season.

Based on a **questionnaire**, in which the **needs and attitudes of worshippers** were tested empirically, Chapter 4 indicates that in general their needs are adequately catered for by the current liturgical practices of the Easter Season. However it has also been established that the people do not have a great need for physical symbolism and neither are they keen to become involved in the preparation for or delivery of worship services.

Chapter 5 sets out the insights gained from the study of literature and the empirical investigation. It is indicated that the **Reformed liturgy**, enriched by other media, still has the ability to bring the message of the relevant Christian events of Easter into the world of the worshipper in a meaningful way.

Keywords

Communication, proclamation of the gospel, Reformed liturgy, amalgamated liturgy, experience, symbols, rituals, rituality needs, attitude, Easter Season.